

Examen HAVO

2026

tijdvak 2
woensdag 17 juni
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 36 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 60 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.
Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Deel 1 Gentechnologie

Lees bron 1.

“Ik mocht de film vooraf bekijken en ik moet zeggen dat ik die documentairemakers voor geen cent vertrouw.” (regels 28-31)

- 1p **1** Wat is volgens bron 1 de reden dat de auteur de documentairemakers niet vertrouwt?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Bron 1 kan met onderstaande kopjes worden onderverdeeld in vijf opeenvolgende delen.

Deel 1: Film over gewasdiversiteit

Deel 2: Toekomstbeeld dankzij gentechnologie

Deel 3: Stand van zaken gentechnologie in Europa

Deel 4: Tegenargumenten bij kritiek op gentechnologie

Deel 5: De toekomst van gentechnologie in Europa

- 1p **2** Bij welke alinea begint deel 2?

- 1p **3** Bij welke alinea begint deel 4?

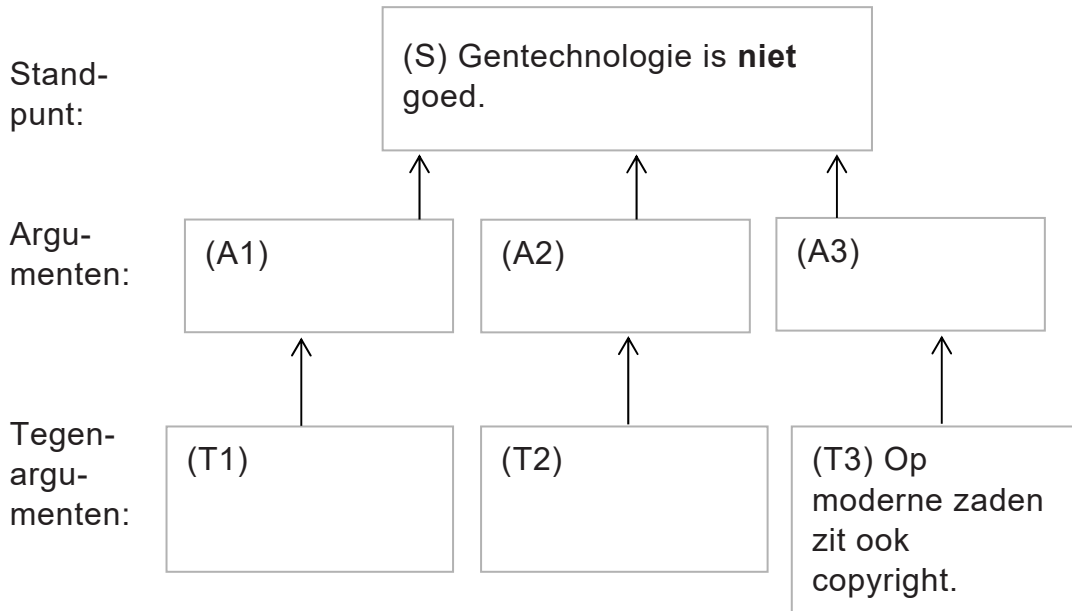
- 3p **4** Vul onderstaande tabel in om de redenering in alinea 1 tot en met 3 samen te vatten.

Neem de nummers uit de tabel over en zet je antwoord daarachter. Eén antwoord is al gegeven.

probleem:	(1)
gevolg:	(2) Dat kan grote gevolgen hebben voor de voedselproductie als het klimaat verandert.
oplossing van Fowler:	(3)
oplossing volgens bron 1:	(4)

In bron 1 worden argumenten van de tegenstanders van gentechologie gepresenteerd en worden tegenargumenten daarbij gegeven.

- 4p 5 Vat de argumentatie samen door onderstaande tabel verder in te vullen. Neem de nummers uit de tabel over en zet je antwoord daarachter. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Twee antwoorden zijn al gegeven.

"We zijn te ontvankelijk voor het idee dat we ooit gered moeten worden door een idealistische Amerikaan en zijn vriezer." (regels 135-139)

- 1p 6 Citeer uit de eerste twee alinea's van de tekst de zin waarin dit idee het duidelijkst naar voren komt.

- 2p 7 Welke zin geeft de hoofdgedachte van bron 1 het best weer?
- A Gentechologie is belangrijk, want ze heeft als effect dat ze gewassen oplevert die resistent zijn en een hoog rendement hebben.
 - B Gentechologie is het belangrijkste wapen in de strijd voor klimaatbestendige landbouw en de EU zou deze technologie zeker niet zonder meer moeten afkeuren.
 - C Gentechologie is samen met het verzamelen van zaden in een grote databank de beste manier om te zorgen voor een klimaatbestendige landbouw.
 - D Gentechologie moet goedgekeurd worden door de EU, want het recombineren van zaden is een prachtige mogelijkheid van gentechologie.

Lees bron 2.

In bron 1 en bron 2 worden toepassingen van gentechnologie genoemd om hongersnood te voorkomen.

- 2p **8** Noem twee vergelijkbare toepassingen die in beide teksten worden genoemd.

Uit bron 1 (alinea 7 tot en met 9) en bron 2 blijken belemmeringen bij de toepassing van gentechnologie.

- 2p **9** Noem per bron een belemmering.
Noteer de nummers van de bronnen en zet je antwoord daarachter. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je totale antwoord niet meer dan 25 woorden.

Deel 2 Ontlezing

Stel, je krijgt van je docent Nederlands de opdracht om een discussie voor te bereiden met als hoofdvraag:

Moet het lezen van boeken verplicht blijven bij het vak Nederlands?

Tijdens de discussie staan de volgende twee deelvragen centraal:

1 Wat is er bekend over ontlezing?

2 In hoeverre is het belangrijk om boeken te lezen?

Ter introductie op het thema ontvang je van je docent bron 3. Om een goed beeld te krijgen van de antwoorden uit bron 3 op de discussievragen, neem je deze bron aandachtig en kritisch door.

Lees bron 3.

“Wat is er eigenlijk zo problematisch aan de ontlezing?” (titel)

Voor een goed begrip van bron 3 wil je eerst helder krijgen wat de auteur van bron 3 precies verstaat onder ontlezing.

1p 10 Wat verstaat de auteur van bron 3 onder ontlezing?

Ontlezing houdt in dat Nederlanders

A alleen nog in staat zijn om eenvoudige boeken te lezen.

B gelezen boeken slechts op een basaal niveau begrijpen.

C merendeels minder boeken willen lezen.

D minder plezier beleven aan het lezen van boeken.

De auteur van bron 3 heeft een eigen kijk op hoe we moeten omgaan met ontlezing.

3p 11 Vat de gedachtegang van alinea 2 tot en met 5 samen aan de hand van onderstaande tabel.

Neem de nummers uit de tabel over en zet je antwoord daarachter. Geef geen voorbeelden.

Dit is de oplossing voor ontlezing die men doorgaans aandraagt:	(1)
Dit zijn twee inhoudelijke argumenten waarmee de auteur van bron 3 deze oplossing bestrijdt:	(2a) (2b)
Dit is wat de auteur van bron 3 voorstelt om de ontlezing tegen te gaan:	(3)

Alinea 7 en 8 beschrijven een bezwaar tegen de uitzonderingspositie van boeken lezen in onze maatschappij en het onderwijs.

- 1p 12 Welke zin geeft dit bezwaar het best weer?
- A We moeten boeken lezen niet als vanzelfsprekend en noodzakelijk zien.
 - B We moeten boeken lezen niet belangrijker vinden dan meedraaien in de maatschappij.
 - C We moeten boeken lezen niet voortdurend ter discussie stellen.
 - D We moeten boeken lezen niet zo nodig leuk willen maken voor jongeren.

“Begrijp me niet verkeerd” (regels 78-79)

- 1p 13 Welke verkeerde conclusie zou je kunnen trekken uit de uitspraken van de auteur van bron 3?
- Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Je richt je op de tweede deelvraag: *In hoeverre is het belangrijk om boeken te lezen?* Voor de discussie hierover wil je samenvatten hoe de auteur van bron 3 aankijkt tegen boeken lezen op school.

- 2p 14 Welke samenvatting past **het minst goed** bij wat hij zegt?
- A Het lezen van boeken bevordert de leesvaardigheid slechts in beperkte mate en moet daarom vooral in de vrije tijd gebeuren.
 - B Het lezen van boeken kan de taalvaardigheid weliswaar ondersteunen, maar is niet cruciaal voor de opleiding van toekomstige burgers.
 - C Het lezen van boeken mag op school best worden gestimuleerd vanwege de verbeeldingskracht, maar niet voor verbetering van de leesvaardigheid.
 - D Het lezen van boeken wordt pas relevant als het leerlingen iets leert over het functioneren in de maatschappij.

Ondanks de kritische toon ben je in bron 3 ook voordelen van het lezen van boeken tegengekomen. Je besluit deze te noteren, omdat ze je bruikbaar lijken voor de discussie.

- 2p 15 Noem uit bron 3 vier voordelen van het lezen van boeken. Baseer je antwoord op alinea 4 tot en met 7. Geef geen voorbeelden.

Van je docent moet je zelf ook bronnen verzamelen voor de discussie. In bron 3 mis je informatie over de oorzaken en de gevolgen van ontleding. Je denkt dat bron 4 en bron 5 hiervoor bruikbaar zijn.

Lees bron 4 en bron 5.

“De wereld is veranderd” (bron 3, regels 3-4)

Bron 4 en bron 5 geven beide een typering van de huidige maatschappij, die ze zien als mogelijke oorzaak voor de ontleding. Je verwacht dat deze informatie relevant is voor de eerste deelvraag: *Wat is er bekend over ontleding?*

- 2p 16 Citeer uit zowel bron 4 als bron 5 de zin waarin de typering van de huidige maatschappij als mogelijke oorzaak voor de ontleding het duidelijkst naar voren komt. Citeer geen voorbeelden.
Noteer de nummers 4 en 5 en zet je antwoorden daarachter.

Je wilt het antwoord van bron 4 en bron 5 op de tweede deelvraag samenvatten: *In hoeverre is het belangrijk om boeken te lezen?* Je besluit daarom uit beide bronnen de hoofdargumenten voor het lezen van boeken af te leiden.

- 2p 17 Vat per bron het hoofdargument voor het lezen van boeken samen. Neem de nummers uit onderstaande zinnen over en zet je antwoord daarachter. Gebruik per antwoord niet meer dan 10 woorden.

Bron 4: Door het lezen van boeken ...(4)... .

Bron 5: Door het lezen van boeken ...(5)... .

Voor een goede voorbereiding op de discussie zoek je naar bronnen waarin, net als in bron 3, kritischer wordt geschreven over boeken lezen. Je vindt bron 6 en bron 7.

Lees bron 6 en bron 7.

Je bepaalt eerst of bron 6 bruikbaar is voor het beantwoorden van de eerste deelvraag: *Wat is er bekend over ontleding?*

- 1p 18 Beargumenteer waarom bron 6 **wel** of **niet** bruikbaar is voor het beantwoorden van de eerste deelvraag.
Neem de nummers uit onderstaande zin over en zet je antwoord daarachter.

Bron 6 is (1) (kies uit: *wel/niet*) bruikbaar voor het beantwoorden van de eerste deelvraag, want ...(2)... .

Uit bron 6 en bron 7 kun je argumenten afleiden tegen het verplicht lezen van boeken bij het vak Nederlands. Je besluit deze te verzamelen voor de discussie over de hoofdvraag: *Moet het lezen van boeken verplicht blijven bij het vak Nederlands?*

- 6p 19 Vat de argumenten tegen het verplicht lezen van boeken bij het vak Nederlands samen aan de hand van onderstaande tabel. Neem de nummers uit de tabel over en zet je antwoord daarachter. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

een argument dat voorkomt in beide bronnen (6+7):	(6+7)
drie argumenten die alleen voorkomen in bron 6:	(6a) (6b) (6c)
twee argumenten die alleen voorkomen in bron 7:	(7a) (7b)

Van je docent heb je het advies gekregen om kritisch te kijken naar de betrouwbaarheid van je bronnen. Je vergelijkt de betrouwbaarheid van bron 3 tot en met bron 7.

Als de auteur of de geraadpleegde expert deskundig is op het gebied van het onderwerp en zich baseert op onderbouwde feiten zoals onderzoeksgegevens, dan kan dit bijdragen aan de betrouwbaarheid.

- 1p 20 Welke bron is op basis van *deskundigheid* en *feitelijkheid* het **minst** betrouwbaar te noemen?
Noteer het nummer van deze bron.
- 2p 21 Welke twee bronnen zijn op basis van *deskundigheid* en *feitelijkheid* het **meest** betrouwbaar te noemen?
Noteer de nummers van deze twee bronnen.

Als laatste stap in je voorbereiding op de discussie probeer je een conclusie te trekken op basis van de inhoud van alle bronnen die je hebt gelezen.

- 2p 22 Welke uitspraak over het lezen van boeken sluit het best aan bij het totaalbeeld dat uit **alle** bronnen samen naar voren komt?
- A Boeken lezen is een verrijkende bezigheid, maar lost de dalende leesvaardigheid niet op.
 - B Boeken lezen kan waardevol zijn voor de persoonsvorming, maar dit effect wordt sterk overschat.
 - C Boeken lezen staat maatschappelijk hoog in aanzien, maar de meningen over het nut ervan zijn verdeeld.
 - D Boeken lezen stimuleert de taalvaardigheid, maar andere vormen van verhalen kunnen dit ook.

Deel 3 Opvoeden

Lees bron 8.

Bron 8 kun je na de inleiding met onderstaande kopjes onderverdelen in drie opeenvolgende delen.

Deel 1: Het onderliggende probleem

Deel 2: Voorbeelden

Deel 3: Naar een oplossing

1p 23 Bij welke alinea begint deel 1?

1p 24 Bij welke alinea begint deel 3?

Alinea 1 kan worden beschouwd als een argument bij het standpunt dat opvoeden in een samenleving vol verleidingen kansloos is. Een kritische lezer zou in deze alinea een drogreden kunnen herkennen.

1p 25 Welke drogreden is dit?

A bespelen van het publiek

B onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema

C vals dilemma

D verkeerde vergelijking

In bron 8 spelen zes groepen een belangrijke rol. Jongeren, kinderen, jeugdprofessionals, ouders, beleidsmakers en een zesde groep.

2p 26 Citeer drie duidelijk verschillende benamingen waarmee die zesde belangrijke groep in bron 8 wordt aangeduid.

Gebruik per citaat maximaal vier woorden.

De titel van bron 8 is "Opvoeden in een winstgedreven samenleving is kansloos".

1p 27 Citeer uit alinea 1 tot en met 4 de zin die het best de oorzaak van deze kansloosheid benoemt.

1p 28 Citeer ook uit alinea 6 tot en met 8 de zin die het best de oorzaak van deze kansloosheid benoemt.

In alinea 1 tot en met 5 wordt het voorbeeld van vaper genoemd. Alinea 6 bespreekt de visie van maatschappijcriticus Noam Chomsky op machtsongelijkheid.

1p 29 Motiveer waarom vaper goed kan worden gebruikt als voorbeeld bij de visie van Noam Chomsky, door onderstaande zin aan te vullen.

Vaper is een goed voorbeeld bij de visie van Noam Chomsky,
want dit voorbeeld laat zien dat

Met bijzonder taalgebruik kan een mening versterkt worden uitgedrukt.

1p 30 Citeer uit alinea 8 twee woordgroepen die dat het duidelijkst tonen.

Gebruik per citaat maximaal vijf woorden.

Alinea 7 tot en met 9 kunnen worden opgevat als kritiek op grote bedrijven.

- 1p 31 Vat samen wat de belangrijkste kritiek is die in dit tekstgedeelte wordt gegeven.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Bron 8 stelt dat voorlichting aan Nederlandse jongeren over gezondheidsrisico's niet werkt. In alinea 10 tot en met 12 is een algemene oplossingsrichting voor dit probleem te vinden.

- 1p 32 Citeer een zin uit alinea 10 tot en met 12 die het best de algemene oplossingsrichting voor dit probleem weergeeft, gelet op de strekking van bron 8.

- 1p 33 Welke van de onderstaande uitspraken geeft het best de strekking weer van alinea 11?

- A Grote bedrijven hebben geen belang bij jongeren die kunnen omgaan met risico's, dus hoeven we van die bedrijven niets te verwachten.
- B Het helpt onvoldoende om jongeren zelfregulatie aan te leren, zolang de invloed van grote bedrijven zo sterk is.
- C Jongeren moeten worden gestimuleerd tot zelfregulatie, want de samenleving zit nu eenmaal vol met risico's.
- D Risicovermijding is iets wat jongeren kunnen leren, maar ze hebben daar wel goede begeleiding bij nodig.

- 2p 34 Welke formulering geeft de hoofdgedachte van bron 8 het best weer?

- A Alle groepen in de maatschappij moeten het belang van de jeugd prioriteit geven. De overheid en grote bedrijven moeten hierin het voortouw nemen.
- B Grote bedrijven en multinationals zullen uit eigenbelang ongezonde producten blijven ontwikkelen. Hier moeten groepen in de maatschappij actie tegen ondernemen.
- C Opvoeders moeten geen beslissingen nemen voor jongeren. In plaats daarvan moet de overheid via wetgeving het maken van gezonde keuzes gemakkelijker maken voor jongeren.
- D Scholen en opvoeders zijn nauwelijks in staat om jongeren voor te lichten over het maken van gezonde keuzes. Die voorlichtingstaak moeten de overheid en grote bedrijven overnemen.

Hieronder staan vijf mogelijke oplossingen voor het probleem dat in bron 8 centraal staat.

- 2p **35** Noteer de nummers van de twee oplossingen die het best aansluiten bij de strekking van bron 8.
- 1 Beleidsmakers moeten beter luisteren naar adviezen van pedagogen over thema's zoals gezondheid.
 - 2 Grote bedrijven en de overheid moeten opvoedcursussen voor ouders opzetten over het maken van gezonde keuzes.
 - 3 Multinationals moeten de ontwikkeling en verkoop van minder schadelijke producten opnemen in hun bedrijfsstrategie.
 - 4 Op alle maatschappelijke terreinen moet het belang van de gezondheid van jongeren vooropgesteld worden.
 - 5 Volwassenen én jongeren moeten gaan inzien dat ze veel gezondheidsproblemen zelf kunnen oplossen.

Bekijk bron 9.

Stel, je leest een artikel over het welzijn van jongeren. In dit artikel wordt het vapegebruik onder jongeren geïllustreerd met bron 9.

- 1p **36** Citeer uit alinea 6 en 7 van bron 8 de zin waarvan de strekking het meest overeenkomt met bron 9.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.